

Done ȘERBĂNESCU

Săpăturile arheologice efectuate în arealul civilizațiilor Boian și Gumelnița au scos la lumină modele de locuințe și sanctuare, din care unele s-au bucurat de o atenție deosebită. Dintre acestea amintim cunoscutul model de sanctuar descoperit în așezarea tell de pe *Ostrovelul* de la Căscioarele¹, precum și modelul de sanctuar descoperit la Aldeni, județul Buzău²

În colecțiile Muzeului de arheologie din orașul Oltenița se află mai multe modele de locuințe și sanctuare eneolitice, întregi sau fragmentare, majoritatea rezultate din sondaje sau săpături arheologice sistematice, care au rămas inedite. În rândurile ce urmează ne-am propus să prezentăm câteva piese, întregi sau restaurate integral sau parțial, precum și altele în stare fragmentară, care totuși, cu toată stilizarea lor, ne pot sugera imaginea reală a construcțiilor pe care le reprezintă. Modelele pe care le prezentăm aparțin fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița, etapele Spantov și Gumelnița A₁, precum și fazei Gumelnița A₂ a civilizației Gumelnița.

1. Model de locuință, fragmentar, inv. 12143, descoperit în mod întâmplător în cunoscuta așezare neolitică din punctul *Malul Bulicoaia* de la Spantov³ de profesorul de istorie Tudor Ștefan care a donat piesa Muzeului din Oltenița în anul 1986. Modelul de locuință, cu lungimea actuală de 10,7cm, lățimea bazei de 5,7 cm, lățimea maximă de 8,6 cm, iar înălțimea de 9 cm, este de formă paralelipipedică, cu pereții longitudinali înclinați spre exterior și cu acoperișul în două pante. Pe pantele acoperișului sunt două dreptunghiuri scobite, care după unii cercetători ar reprezenta greutatea pentru fixarea acoperișului⁴. Pereții longitudinali ai locuinței sunt decorați în exterior cu linii incizate în zig-zag, decor care îl întâlnim frecvent și pe ceramică. Intrarea în locuință se făcea pe latura îngustă, intrare care are formă circulară, pentru ca apoi interiorul locuinței să ia formă pentagonală (Fig. 2/2; 3/4). Modelul avea probabil două intrări, opuse, situate pe axul lung. Dimensiunea lățimii maxime a modelului se apropie de dimensiunea înălțimii. Modelul de locuință care îl prezentăm își găsește analogii, ca formă și decor, într-un exemplar descoperit tot în așezarea neolitică de la Spantov, în timpul campaniei arheologice din anul 1952⁵. El aparține etapei Spantov a fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița.

2. Model de locuință, fragmentar, inv. 814, descoperit tot în așezarea neolitică din punctul *Malul Bulicoaia* de la Spantov. El a fost scos la lumină în urma unor săpături de salvare efectuate de B. Ionescu în anul 1958, continuate în anul următor de S. Morintz și C. Preda⁶. Modelul are formă paralelipipedică, cu lungimea păstrată de 10,5 cm, lățimea de 5,6 cm, iar înălțimea de 6,2 cm. Intrarea în locuință se făcea pe laturile înguste. Piesa este

lucrată din pastă grosieră cu cioburi pisate și mici pietricele în compoziție, netezită superficial la exterior, arsă la brun cărămiziu. Pereții longitudinali sunt verticali și au înălțimea de 4 cm. Aceștia, la distanțe relativ egale, sunt străbătuți de nervuri verticale, care după părerea noastră reprezintă stâlpi de susținere ai acoperișului locuinței. Distanța dintre stâlpi este de 3 cm. Intrarea în locuință este de formă aproximativ dreptunghiulară, cu partea de sus boltită. Acoperișul format din două pante are panta din stânga netedă, iar pe panta din partea dreaptă sunt nervuri așezate oblic, care probabil reprezintă bărnele de fixare a învelitorii casei, formată din paie sau stuf. Ca elemente decorative reprezentate pe model, în afară de stâlpii aparenti, reținem că în jurul intrării de pe latura scurtă, în exterior se află o bordură în relief. În dreptul frontonului, muchea casei este știrbită și astfel nu ne putem da seama dacă pe fronton se aflau redați căpriorii locuinței sau era reprezentat un alt element decorativ (fig. 2/ 1; 3/2).

3. Model de locuință descoperit în tell-ul neolitic de pe ostrovul numit *Gherghelău Mare* de la Vlădiceasca în anul 1974, într-o locuință din nivelul Gumelnița A₁, inv. 10.791. Modelul este lucrat dintr-o pastă grosieră, cu barbotină la exterior, la bază ușor lustruit, ars la cărămiziu. Dimensiunile modelului: lungimea 20 cm, lățimea 6,5 cm - 7,4 cm - 8,4 cm, înălțimea pereților longitudinali 5 - 5,5 cm, înălțimea modelului locuinței 8,2 cm. Modelul de locuință are două intrări situate pe laturile înguste. Baza modelului este dreptunghiulară, iar pereții sunt verticali. Pereții longitudinali se arcuiesc însă la mijloc spre exterior, astfel că în această zonă modelul are lățimea maximă. Intrarea în locuință are formă pentagonală. Ca elemente decorative menționăm că frontonul este ușor reliefat, iar marginile frontonului și creasta acoperișului sunt decorate cu un brâu în relief alveolat (fig. 1/2; 3/3).

4. Model de locuință, inv. 8.838, descoperit în tell-ul de pe ostrovul *Gherghelău Mare* de la Vlădiceasca, în nivelul atribuit etapei Gumelnița A₁ a fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița. Modelul este lucrat destul de neglijent, dintr-o pastă grosieră cu cioburi pisate și nisip cu bobul mare în compoziție, ars la gălbui-cărămiziu. Lungimea piesei este de 19 cm, lățimea 5,5 cm, iar înălțimea 6 cm. Modelul de locuință a fost stilizat la maxim, astfel că în plan este rectangular, dar în secțiune transversală are formă aproape triunghiulară. Intrările în locuință sunt pe laturile înguste și au forma ovală (fig. 1/1; 3/1).

5. Model de locuință-sanctuar descoperit în așezarea neolitică de la Izvoarele, comuna Hotarele, județul Giurgiu. Așezarea se află pe un bot de deal de pe versantul de nord al Văii Coșcova la circa 300 m vest de sat. Punctul este numit de localnici *Fântânica* sau *Fântânelele*. În anul 1961 cercetătorul Eugen Comșa a efectuat aici câteva sondaje, cu care prilej a stabilit stratigrafia așezării⁷. În anul 1966 în toată zona s-au făcut lucrări de terasare pentru a se planta viță-de-vie, cu care prilej a fost distrusă o bună parte din așezare. Mai multe piese descoperite cu acest prilej au ajuns în colecția școlii din localitate, pentru ca apoi unele dintre ele să fie cedate Muzeului din orașul Oltenița. Mai târziu, cu prilejul constituirii patrimoniului Muzeului Național de Istorie a României, piesa a fost luată de acest muzeu⁸.

Modelul de locuință-sanctuar pe care îl prezentăm a fost lucrat din lut, din pastă bine aleasă, lustruit total, ars la brun-roșcat. Pe un piedestal scund, de formă dreptunghiulară,

este ridicat modelul de locuință, care are pereții verticali, iar acoperișul în două pante. Pe peretele din partea dreaptă modelul are o fereastră de formă ovală, despărțită de ușa de intrare printr-un stâlp de colț. Dimensiunile modelului: înălțime 11 cm, lățime 9 cm, lungime 9,5 cm. Piesa aparține civilizației Gumelnița, faza A₂ (fig. 3/6).

6. Modelul de sanctuar descoperit în cunoscuta așezare eneolitică din punctul Malul Roșu de la Sultana, comuna Mânăstirea, în timpul campaniei arheologice din anul 1982 de către C. Isăcescu, pe atunci muzeograf la Muzeul Național de Istorie a României și de regretatul nostru coleg C. Hălcescu. În secțiunea a IX-a, trasată în partea de sud-vest a așezării⁹, în caroul unu, într-o zonă ce urma să se prăbușească în urma creșterii nivelului apelor Iezerului Mostiștea și a eroziunilor, la adâncimea de un metru, a fost descoperit un complex arheologic, care, după descrierea colegilor mai sus amintiți, nu putea fi decât un edificiu destinat cultului. Uimit de mulțimea vaselor de lut sparte pe loc, precum și de existența unei vetre deosebită de cele întâlnite până atunci, C. Hălcescu, cel care a condus cercetările în acest sector, era convins că se află în fața unui cuptor. De fapt, întregul material arheologic recoltat din acest complex, a fost marcat ca provenind din *cuptor*. C. Isăcescu, care a fost de față la cercetarea edificiului, ne-a relatat că de fapt nu era un cuptor ci o vatră deosebită, care avea o gardină mai înaltă decât cele obișnuite. Din jurul vetrei au fost adunate, pe lângă fragmentele de vase, mai multe fragmente ceramice cu orificii circulare, pe care descoperitorul le-a considerat că provin de la placa de reverberație a cuptorului. Printre aceste fragmente ceramice deosebite, au fost descoperite obiecte de podoabă, unele dintre ele fiind din aur¹⁰. Ajunse la muzeu, fragmentele ceramice cu orificii circulare ne-au atras atenția și după sortarea întregului material, care se afla în mai multe lăzi, reușindu-se să se restaureze modelul de sanctuar pa care îl prezentăm mai jos (fig. 2/4; 4/2)

Modelul de sanctuar este lucrat din lut, amestecat cu nisip cu bobul mare și cu cioburi pisate, netezit sumar la exterior, ars la roșu-cărămiziu. Dimensiunile: lungimea 32 cm, lățimea la bază 17 cm, lățimea maximă 27,5 cm, iar înălțimea 21 cm. Modelul de sanctuar are pereții groși și este deschis în partea de jos. Laturile longitudinale, înalte de 12,5 cm, sunt ușor înclinate spre exterior și convexe spre centru, astfel că în această zonă sanctuarul este mai lat la bază. Laturile lungi sunt perforate fiecare cu câte trei orificii circulare, cu diametre între 4,5 - 5 cm. Laturile înguste au formă pentagonală, una fiind străbătută de trei orificii circulare, iar cealaltă de două orificii. Orificiile de pe laturile înguste au diametrul mai mic decât diametrul orificiilor de pe laturile lungi. În jurul orificiilor de pe laturile înguste se observă urme de vopsea albă, dovadă incontestabilă că inițial modelul de sanctuar a fost decorat cu pictură, probabil cu un motiv spiralic.

Acoperișul în două pante, are pe fiecare parte câte trei orificii dispuse longitudinal, cu diametre între 4 și 5 cm. Cele două frontoane ale modelului sunt decorate cu câte două proeminente, știrbite din vechime, care după părerea noastră reprezentau coarne de cult și nu capete de căpriori. Dacă considerăm că intrarea în sanctuar se făcea pe laturile înguste, trebuie să constatăm că orificiile de pe aceste laturi au diametrul mai mic (1,8 - 2,5 cm) și sunt situate la oarecare înălțime față de bază, deci accesul în sanctuar se făcea cu oarecare

greutate. Modelul reproduce caracteristicile generale ale construcției originale și în acest caz trebuie să admitem că accesul în sanctuar, pentru a veni în contact cu divinitățile și a le aduce ofrande și jertfe, le era permis numai anumitor persoane inițiate și anume șamanilor sau vracilor. Accesul acestora în sanctuar, se făcea probabil în anumite perioade, în urma unui ceremonial bine stabilit. Multitudinea orificiilor serveau, unele dintre ele pentru accesul preoților, iar altele erau destinate divinităților, dar asigurau și iluminatul și aerisirea. Credem că forma rotundă a ferestrelor și a intrărilor simbolizează Soarele, ipoteză ce poate fi susținută și de decorul spiralic din jurul orificiilor de pe laturile înguste. Modelul de sanctuar, găsit în imediata vecinătate a vetrei de cult, era folosit de preotul-șaman în timpul ceremonialului magico-religios, când pe vatră erau arse ofrandele destinate divinităților. Obiectele de podoabă găsite printre resturile modelului de sanctuar, sugerează că inițial acestea au fost depuse de vraci în modelul de sanctuar drept ofrandă pentru epifania divinității (sau divinităților) invocate pentru a-i câștiga bunăvoința. Analogii apropiate pentru modelul de sanctuar de la Sultana se întâlnesc în arealul civilizației Gumelnița de la sud de Dunăre. Un model de sanctuar asemănător se află în colecțiile Muzeului din Sofia (inv. 1.307) apropiat ca dimensiuni (20 cm înălțime) și formă, căruia îi lipsesc însă orificiile din acoperiș. El a fost descoperit în tell-ul de la Kodjadermen, regiunea Șumen. Piesa este decorată în exterior cu spirale realizate prin incizie¹¹ Un alt exemplar etajat, de dimensiuni mai mari a fost descoperit în tell-ul neolitic de la Russe¹² În aria civilizației Cucuteni, la Costești din Republica Moldova, a fost descoperit un model de sanctuar, cu intrarea pe latura îngustă de formă dreptunghiulară¹³

Încadrarea cronologică a modelului de sanctuar de la Sultana o facem cu oarecare dificultate, deoarece ne lipsesc profilele întocmite de cercetătorii amintiți.

C. Isășcescu în descrierea stratigrafiei așezării nu precizează grosimea nivelului fazei Gumelnița B₁ (Jilava) în sectorul cercetat¹⁴, dar în text am reținut că la adâncimea de 1,10 m se află limita superioară a nivelului fazei Gumelnița A₂¹⁵ Deoarece în ceramica recoltată din edificiul de cult de la Sultana nu am găsit forme caracteristice fazei Gumelnița B₁ (Jilava), modelul de sanctuar se încadrează în etapa târzie a fazei Gumelnița A₂.

7. Pe Măgura Gumelnița din apropierea orașului Oltenița, încă din anul 1925, săpăturile arheologice au scos la lumină fragmente din postamente de modele de sanctuar cu orificii circulare¹⁶ Prin sondajele practicate de B. Ionescu pe Măgura Gumelnița între anii 1958-1970, au fost recoltate mai multe fragmente de acest fel (fig. 4/3), dar și fragmente din locuințe miniaturale, care făceau parte din modele de sanctuar etajate. Într-un astfel de sondaj, efectuat în zona fostului post grăniceresc, la o adâncime de 1,20 m deci în nivelul Gumelnița A₂¹⁷, a fost descoperit un model de sanctuar etajat, în stare fragmentară. Modelului de sanctuar îi lipsea cea mai mare parte din soclu, acoperișul căsuțelor din ultimul nivel, precum și o parte din lungime, care nu a mai putut fi reconstituită. Se păstra doar o latură a modelului de sanctuar și cinci căsuțe întregi, care se înălțau pe trei nivele deasupra soclului. Având la dispoziție mai multe fragmente de soclu și fragmente de acoperiș de la alte modele de sanctuar de același tip, s-a putut trece la restaurarea parțială a piesei (fig. 2/3; 4/1).

Modelul sanctuarului etajat este format dintr-o bază pedestal sau soclu, continuată de trei nivele de locuințe. Înălțimea totală a modelului este de 28 cm, lungimea actuală 25 cm, iar lățimea de 8 cm. Piesa a fost modelată dintr-o pastă grosieră, cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție și este arsă la roșu-cărămiziu. Ca și modelul de sanctuar descoperit în tell-ul de pe *Ostrovețul* din mijlocul lacului Cătălui de la Căscioarele¹⁸, piesa descoperită la Gumelnița are două părți componente: un soclu sau pedestal înalt de 12 cm, iar a doua parte este constituită din căsuțele etajate pe trei nivele susținute de soclu. În plan vertical unele căsuțe au formă aproape rombică, altele pentagonală sau semiovală, cu pereții comuni și acoperișul ultimului nivel de locuințe în două pante. Locuințele au înălțimea de circa 7 cm, lățimea de 6 cm și lungimea de 8 cm. Fiecare locuință are câte două intrări simple, fără elemente decorative de arhitectură. Căsuțele de pe ultimul nivel, au fiecare deasupra acoperișului, pe frontoane, în fața intrărilor câte două protuberanțe ascuțite, care sunt coarne de cult și nu extremitățile întrepătrunse ale unor căpriori de acoperiș. Pedestalul sau soclul, pe care sunt așezate căsuțele, are forma unui paralelipiped, gol în interior și deschis la partea inferioară. Înălțimea sa este de 12 cm și reprezintă o treime din înălțimea totală a modelului. Pedestalul este perforat pe ambele fețe de orificii circulare, dispuse pe un rând, cu diametrul de 2,5 cm. Orificiile celor două fețe corespund între ele. Pe părțile laterale, la acest tip de sanctuar, s-ar putea să fi fost o intrare mare cu boltă, așa cum putem constata pe un pedestaler fragmentar descoperit tot la Gumelnița în aceeași zonă (fig. 4/3). Perforările circulare par să fi avut rol de iluminare, aerisire și poate chiar de intrare în locuință. Modelul de sanctuar descoperit pe Măgura Gumelnița, prin caracteristicile sale, și anume un pedestaler cu ferestre și intrări laterale se apropie de modelul descoperit la Căscioarele și îl considerăm o variantă a acestui tip¹⁹. Având în vedere toate elementele ce le întrunește acest model și anume locuințele cu două intrări situate pe axul longitudinal, așezarea etajată a locuințelor, prezența coarnelor de cult, elemente decorative simbolice, cu toată stilizarea sa, credem că acesta nu reproduce imaginea unei simple locuințe, ci el este imaginea stilizată și idealizată a unui edificiu de cult cu o structură mai complicată, un templu unde se putea celebra cultul.

Descoperirea modelului de sanctuar etajat de la Gumelnița ne aduce dovada că și aici au existat locuințe etajate, din care unele erau destinate cultului, așa cum s-au descoperit în arealul aceleiași civilizații la sud de Dunăre la Obciarovo, Polianița sau Smjadovo²⁰, sau în arealul altor civilizații eneolitice cum ar fi la Parța²¹ sau Brânzeni din Republica Moldova²²

Dacă modelul de la Căscioarele, *D-ai-a parte*, nu ar reprezenta un templu idealizat, imaginar, ci unul cât de cât asemănător, redat la scară redusă, ar însemna că acesta ar fi trebuit să aibă cel puțin zece metri înălțime, dacă luăm ca medie în calcul 2,5 m pentru fiecare nivel. Este posibil să fi existat o asemenea construcție monumentală ?; ipotetic considerăm că da, mai ales dacă ne îndreptăm privirea spre regiuni mai îndepărtate. În Mesopotamia, într-o perioadă puțin mai târzie în timp, în perioada Obeid, apar construcții civile și temple monumentale²³ Templul Alb, înalt de 17,5 m, era înălțat pe o platformă lungă de 70 m, largă de 66 m și înaltă de 13 m.

Modele de sanctuar etajate se cunosc și în aria altor civilizații, cum ar fi modelul templului observator de la Ruseștii Noi sau cunoscutul model etajat desoperit la Rozsohuvatka, ambele descoperite în arealul culturii Cucuteni din Republica Moldova²⁴. La sud de Dunăre, în aria civilizației Boian, în tell-ul de la Polianița, au fost descoperite două modele de sanctuar, din care unul are trei nivele²⁵.

8. Modelul de sanctuar etajat, fragmentar, descoperit în așezarea din punctul *D-aiia parte* de la Căscioarele, punct situat pe botul de terasă aflat la circa 80 m nord de cunoscutul tell de pe *Ostrovelul* din mijlocul lacului Cătălui. Modelul de sanctuar a fost descoperit în anul 1963, într-unul din sondajele efectuate de B. Ionescu în acel loc. Din modelul de sanctuar au ajuns la muzeu doar patru fragmente: o mică porțiune din pedestal, două fragmente de acoperiș de la două căsuțe din nivelul superior, decorate cu coame de cult și un fragment mai mare. Acesta păstrează o mare parte dintr-o locuință din primul nivel, două locuințe fragmentare din nivelul al doilea și o locuință întreagă din nivelul al treilea, pe al cărei acoperiș, deasupra frontoanelor ambelor intrări, se află câte două coame de cult (fig. 1/3 a, 3b; 3/5). După părerea noastră, în momentul descoperirii piesa a fost întreagă, deoarece fragmentele descrise au spărturi recente. Modelul lucrat dintr-o pastă bine frământată, cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție, ars la roșu-cărămiziu, este vopsit cu alb-gălbui pe toată suprafața. Lățimea modelului este de 8 cm, iar dimensiunile unei căsuțe sunt de 6 cm înălțime și 5 cm lățime. Ca și modelul de pe Măgura Gumelnița, cu care se aseamănă până la identitate, căsuța păstrată din modelul de la Căscioarele are două intrări situate pe axul lung. Încadrarea cronologică a modelului de sanctuar de la *D-aiia parte* o facem cu oarecare rezervă, întrucât prin săpăturile efectuate de noi între anii 1991-1996 în acest punct, în secțiunile practicate nu am întâlnit nivel gumelnițean mai recent de faza Gumelnița A₁. Modelul de sanctuar pe Măgura Gumelnița l-am atribuit fazei Gumelnița A₂, etapa târzie. În acest caz considerăm că, modelul de la Căscioarele nu poate aparține decât tot fazei Gumelnița A₂. Este posibil ca cercetările viitoare ce se vor desfășura în partea de sud-vest a stațiunii de la *D-aiia parte*, zonă în care s-a descoperit modelul de sanctuar, să identifice și un nivel de locuire aparținând acestei faze.

Modelele de locuințe pe care le-am prezentat ne dau prețioase informații privind caracteristicile construcțiilor din epoca eneolitică, tipologia precum și destinația modelelor acestor construcții. Dacă modelele de locuințe redau fidel, la scară redusă, schematizat, locuințele comunităților eneolitice, atunci putem să tragem concluzia că erau cel puțin două tipuri de locuințe și anume: locuințe mai mici, dreptunghiulare, cu o încăpere, cu o fereastră laterală și o singură intrare, așa cum este ea reprezentată de modelul descoperit la Izvoarele, din faza Gumelnița A₂.

Al doilea tip îl reprezintă locuințele lungi, cu două sau trei încăperi, cu două intrări situate pe axul lung, așa cum sunt reprezentate de modelele descoperite la Spanțov și Vlădiceasca. Mai este necesar să reținem unele detalii constructive, întâlnite atât la modelul de locuință de la Vlădiceasca, cât și pe modelul de sanctuar de la Sultana, și anume arciuirea în afară, în partea de mijloc a pereților longitudinali, precum și înclinarea lor în afară ca la

modelele de la Spanțov și Sultana. Locuințele erau decorate în exterior cu motive ornamentale în relief (Vlădiceasca, Spanțov), sau întregul edificiu era vopsit cu alb-gălbui (Căscioarele), galben, roșu sau roz²⁶

Modelele de locuință erau folosite în unele ritualuri magico-religioase, fără să fi fost însă sediul divinităților sau epifaniilor lor.

Am considerat modele de sanctuar sau machete ale acestora acele reprezentări de construcții, care au aspect monumental și sunt decorate cu simboluri. Un prim tip este reprezentat de modele de sanctuar descoperite pe Măgura Gumelnița de la Oltenița și modelul fragmentar de la Căscioarele din punctul *D-ai-a parte*. Acestea, după părerea noastră, rezează construcții reale redată idealizat și foarte stilizat. Ele aveau o multitudine de intrări pentru a îmbia divinitățile și epifaniile lor să intre în ele, iar pe de altă parte sunt împodobite cu simboluri, coarne de cult, semn al puterii divine, al fertilității.

Un alt tip de sanctuar existent în eneolitic este reprezentat de modelul descoperit în tell-ul din punctul *Malul Roșu* de la Sultana. Acesta rezează mai realist, la scară redusă, o anumită categorie de sanctuare, cu un singur nivel, dar care putea să aibă două încăperi interioare, deoarece are intrări pe ambele laturi înguste. Numeroasele-i intrări de formă circulară sunt destinate divinităților, iar coarnele de cult, a căror existență o presupunem pe frontoane și decorul spiralic sunt suficiente dovezi, care atestă că purtătorii civilizației Gumelnița practicau Cultul Taurului și erau adoratori ai Soarelui, credințe religioase practicate de crescătorii de vite și cultivatorii de plante.

Modelele de sanctuare aveau un rol important în timpul ceremonialului magico-religios. Majoritatea exemplarelor cunoscute s-au descoperit în sanctuare. Ele erau oferite ca ofrande divinităților adorate pentru a le servi drept sediu lor, sau epifaniilor lor, iar înăuntrul lor sacerdoții depuneau ofrande.

Toate aceste descoperiri inedite îmbogățesc documentarea existentă cu privire la obiectele destinate cultului, folosite în practicile magico-religioase de purtătorii civilizațiilor Boian și Gumelnița, furnizându-ne totodată date semnificative privind unele tipuri de construcții, locuințe și sanctuare.

NOTE

* Comunicare susținută la Sesiunea de comunicări științifice, ediția a VIII-a, organizată de Muzeul Dunării de Jos, Călărași, 13-15 octombrie 1995.

1. Hortensia Dumitrescu, *Un modèle de sanctuaire découvert dans la station énéolithique de Căscioarele*, Dacia N.S., XII, 1968, p. 381-394.

2. Gheorghe Ștefan, *Un nouveau modèle d'habitation de l'énéolithique valaque*, În Dacia, VII-VIII, 1937-1940, p. 93-96.

3. Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Spanțov. I. Așezarea neolitică*, În Materiale, V, 1959, p. 163-167; Materiale, VIII, 1962, p. 615-616.

4. Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 159.

5. Bucur Mitrea, C. Preda, Sebastian Morintz și Corneliu Mateescu, *Șantierul Spațov*, În SCIV, IV, 1-2, 1953, p. 223-224, fig. 6.

6. Sebastian Morintz și Constantin Preda, *Săpăturile de la Spațov*, În Materiale și cercetări arheologice, V, 1959, p. 164-171; Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966, p. 16.

7. Eugen Comșa, *Sondajele de la Izvoarele*, În Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970, p. 87-90.

8. Piesa a fost cedată în anul 1971 Muzeului Național de Istorie a României. A fost ilustrată în ediția română a lucrării: Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură*, București, 1989, p. 216-217, fig. 14/2.

9. În campania arheologică din anul 1982 au fost tratate patru secțiuni. Cercetările din S VII și S VIII au fost conduse de C. Isăcescu, iar rezultatele au fost publicate în Cercetări arheologice, VII, București, 1984, p. 27-43. Cercetările din S IX și S X conduse de C. Hălcescu au rămas inedite, iar materialele arheologice sunt depozitate la Muzeul din Oltenița.

10. C. Hălcescu, *Tezaurul de la Sultana*, În Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XIII-XIV, Călărași, 1995, p. 11-18.

11. Henrieta Teodorova, *Eneolit Bolgarii*, Sofia, 1979, p. 64-65, fig. 62.

12. Georgi Georgiev și Nikola Anghelov, *Raskopki na seliștanata moghila do Russe prez 1950-1953*, În Izvestia-Institut, XXI, 1957, p. 58, fig. 20.

13. V. I. Markevici, *Pozdne Tripolskie plemena severnoi Moldavii*, Chișinău, 1981, p. 50, fig. 78/1.

14. C. Isăcescu *op. cit.*, p. 27.

15. *Ibidem*, p. 41.

16. Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, În Dacia, II, 1925, p. 93, fig. 69/1-7.

17. Vladimir Dumitrescu, *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960*, În SCIV, 17, 1, 1966, p. 56-57.

18. Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, p. 386, fig. 41/a, b.

19. *Ibidem*, p. 381-394.

20. Henrieta Teodorova, *op. cit.*, p. 52.

21. Gheorghe Lazarovici, Zoe Kalmar, *Așezarea neolitică de la Parța*, Comunicare susținută la a XXIII-a sesiune anuală de rapoarte privind cercetările arheologice din anul 1988, Sibiu, 17-18 martie 1989. La Parța locuințele nr. 42 și nr. 43 erau etajate.

22. V. I. Markevici, *op. cit.*, p. 35-36, fig. 44-45.

23. D. Berciu, *La izvoarele istoriei*, București, 1967, p. 179.

24. V. I. Markevici, *op. cit.*, p. 37, fig. 46/1-2.

25. Henrieta Teodorova, *op. cit.*, p. 22-23, fig. 22.

26. *Ibidem*, p. 52.

Archaeological excavations within Boian and Gumelnița areas brought to light models of dwelling and sanctuaries out of which some were received with special interest. It is to be reminded the well-known model of sanctuary discovered at the tell settlement called *Ostrovelul* at Căscioarele¹ and the model of sanctuary discovered at Aldeni, Buzău county²

The collections belonging to the Museum of Archaeology in Oltenița include several undivided or fragmentary models of eneolithic dwellings and sanctuaries, most of them are brought to light by organised archaeological tests or excavations and they are still new. The following lines are to introduce several samples which are either complete or entirely and partially restored together with other fragmentary samples that, in spite of their simplified representation are still able to suggest the real image of the represented buildings. The introduced models belong to the transitory stage of Boian civilisation to Gumelnița one, to Spantov and Gumelnița A₁ stages as well as Gumelnița A₂ stage of Gumelnița civilisation.

1. Fragmentary model of dwelling - inv. no. 12.143 - discovered by chance within the well-known Neolithic settlement at *Malul Roșu* spot in Spantov³ by the history professor Teodor Ștefan who donated the exhibit to the Museum in Oltenița in 1986. The model dwelling is of parallelepipedic shape of the following dimensions: 10.7 cm present length, 5.7 cm width of basis, 8.6 cm maximum width, 9 cm height, the longitudinal walls are inclined outwards and the roof is made of two slopes. On both parts of the roof there are two carved rectangulars which, according to some researchers, would represent weights to fix the roof⁴ The longitudinal walls of the dwelling are adorned by zigzag incised lines on the outside and we frequently meet this adornment on pottery as well. The entrance is located on the narrow side and it is of circular shape on the outside, while on the inside it is of pentagonal shape (Fig. 2/2, 3/4). It is probable that the model be provided with two entrances placed at opposite sides on the long axis. The size of the maximum width is fairly close to the size of the height. The model dwelling we are introducing is related as regards the form and adornment to the sample also discovered within the Neolithic settlements at Spantov during the archaeological excavations in 1952⁵ It belongs to the Spantov stage of the transitory stage from Boian to Gumelnița civilisations.

2. Fragmentary model of dwelling - inv. no. 814 - discovered within the Neolithic settlement at *Malul Bulicoaia* spot in Spantov too. It was brought to light by salvation excavations by B. Ionescu in 1958 and carried on by S. Morintz and C. Preda next year⁶ The model is of parallelepipedic shape of the following dimensions: preserved length of 10.5 cm, 5.6 cm width, 6.2 cm height. Entrance was assured on the narrow sides. The exhibit is made of rough paste of mixed pebble and ground shards superficially smoothed

on the outside, burned to brown-brick shade. The longitudinal walls are vertical of 4 cm height. At about equal distances they are pierced by vertical ribs which, by our own viewpoint, represent the supporting pillars of the dwelling's roof. The distance between pillars is of 3 cm. The entrance is of about rectangular shape with a vault at the upper part. The roof is made of two slopes, the left one is smoothed while the right one is covered with slanting ribs that probably stand for the fastening beams of the dwelling's roof made of hay or rush. As for the adornment printed on the model, besides the fake pillars, we notice that around the entrance on the outside short part there is a carved out border. On the gable the edge of the house is broken, therefore, we cannot state whether on this part of the house there were the rafters represented or another adornment was shown (Fig. 2/1, 3/2).

3. Model of a dwelling discovered within the Neolithic tell on the eyot called *Gherghelăul Mare* at Vlădiceasca in 1974, within a settlement at Gumelnița A₁ level - inv. no. 10.791. The model is worked out of rough paste with slips on the outside and it is slightly smoothed at the basis, burnt to brick shade. The dimensions of the model are : 20 cm length; 6.5 cm - 7.4 cm - 8.4 cm width, the height of the longitudinal walls as of 5 - 5.5 cm and the height of the model is of 8.2 cm. The model is provided with entrances on the narrow sides. The basis of the model is rectangular and the walls are vertical. However, in the middle, the longitudinal wall's form and arch to the outside therefore, the maximum width of the model is at this part.

The entrance is of pentagonal shape. As for adornment, we mention that the forepart is slightly outlined while the edges and crest of the roof are adorned with an outlined celled belt (Fig 1/2; 3/3).

4. Model of dwelling - inv. no. 8.838 - discovered at *Gherghelăul Mare* eyot at Vlădiceasca, within the level said to belong to Gumelnița A₁ stage of the transitory age from Boian to Gumelnița civilisations. The model is worked out rather carelessly of rough paste made of ground shards and sand pebbles burnt to yellow - brick shade. The length of exhibit is of 19 cm, 5.5 cm width, and 6 cm height. This model was highly simplified, therefore its plan projection is a rectangular but its transversal section is almost triangle. Entrances are of oval shape and they are performed on the narrow sides (Fig. 1/1; 3/1).

5. Model of dwelled - sanctuary discovered within the Neolithic settlement Izvoarele, at Hotarele village, Giurgiu county. The settlement is located on a hill slope, on the northern part of the Coșcova valley at about 300 m westwards of the village. The spot is called *Fântânica* or *Fântânele* by the inhabitants. In 1961 the scientist Eugen Comșa made several tests and he established the stratigraphy of the settlement⁷ In 1966 there were levelling works made for vineyards' plantations and a good part of the settlement was destroyed. By this opportunity the several samples disclosed were inherited by the local school's collection as afterwards some of them were donated to the Museum of Oltenița. Later on, by the opportunity of patrimony's organisation at the Museum of National History

of Romania, the exhibition was undertaken by the said museum⁸. The model of dwelled-sanctuary which we are introducing is made of worked out clay paste entirely polished burnt to brown-reddish shade. The model of dwelling is set on a short pedestal of rectangular shape and the walls are vertical with roof made of two slopes. The entrance is of pentagonal shape. On the right wall there is an oval shaped window separated by the entrance door by a corner pillar. The dimensions of the model are: 11 cm height, 9 cm width, 9.5 cm length. The exhibit belongs to Gumelnița civilisation, Stage A₂ (Fig. 3/6).

6. Model of sanctuary disclosed within the well-known eneolithic settlement at *Malul Roșu*, Sultana, Mănăstirea village during the archaeological excavations in 1982 by C. Isăcescu - a specialist in muzeography at the Museum of National History of Romania at the time - and by our late colleague C. Halcescu. Within section IX drawn in the south-western part of the settlement⁹ in square 1 - an area that was supposed to cave in because of the Mostiștea Lake's rising and of soil erosion at 1 m depth there was an archaeological complex revealed which, according to the above mentioned colleagues' opinion, could not be anything but a building designed for rites. C. Halcescu, the persons who led the excavations within that section, was astonished at the multitude of broken clay vassals and at the existence of a special hearth (Fig. 5) different from those met so far, therefore, he was sure that the exhibit was actually an oven. As a matter of fact all archaeological samples found within that complex were marked as coming out from the oven. C. Isăcescu, who was present when the building was studied, said that it was not actually an oven but a special hearth supplied with a bit higher chime than the usual ones. Around the hearth, besides parts of vessels, there were gathered several fragments of pottery with circular orifices which were said to come from the reverberation plate of the oven. Among these special fragments of pottery there were adorning samples disclosed and some of them are made of gold¹⁰. At the museum, the pottery fragments with circular orifices draw our attention as soon as the material was sorted out from the boxes it was brought and the model sanctuary was finally restored as it is introduced below (Fig. 2/4; 4/2).

The model sanctuary is made of clay mixed with sand pebbles and ground shards slightly smoothed on the outside. The dimensions are: 32 cm length, 17 cm basis width, 27.5 cm maximum width, 21 cm height. The model sanctuary is thick-walled and opens at the lower side. The longitudinal sides of 12.5 cm are slightly inclined outwards and convex to the centre, thus the sanctuary is broader-based. The long sides are each pierced with three circular orifices of 4.5 - 5 cm diameter. The narrow sides are of pentagonal shape and one of them is pierced with three circular orifices while the other one with only two. The diameters of the orifices on the narrow sides are smaller than the other orifices' diameters on the other sides. Around the narrow side's orifices there can be noticed traces of white paint which is an irrefutable proof for the fact that the model sanctuary was first adorned with paintings representing an eventual spiral motif.

The two-sloped roof is supplied with three orifices set longitudinally on each slope and their diameters vary between 4 - 5 cm. The two gables are each adorned with two protuberances decayed by time which, according to our point of view, represented ritual horns not rafter butts. Should we consider that the entrance was provided on the narrow sides we have to notice that the orifices on these sides are of smaller^{1 0} diameters (1.8 - 2.5 cm) and they are pierced at a certain distance from the basis, thus the access to the sanctuary was rather difficult. The model shows the general characteristics of the original building and his time we have to admit that the access to the sanctuary was allowed only to certain initiated persons, that is the shamans and the sorcerers, so that they could get offerings and sacrifices to gods. Their access to the sanctuary must have been limited to certain times, i.e. the opportunity of a well settled ritual. The big number of orifices may be explained by the fact that some of them were meant for priests' access and others for the gods, but also for lighting and ventilation. We believe that the round shape of both windows and doors is meant to symbolise the sun, and this hypothesis may be supported by the spiral adomment around the orifices on the narrow sides. The model sanctuary next to the ritual hearth was used by the shaman - priest during the magic - religious ritual, when there were offerings for the gods burnt on hearth. The adorning exhibits found with the remains of the model sanctuary suggest that they were first set within the model sanctuary by the sorcerer for offerings to the gods' epiphany to win their acceptance when they were invoked. Close analogies to the model sanctuary from Sultana may be found within the Gumelnița area southwards to the Danube. A similar model sanctuary belongs to the collection of the Museum in Sofia (inv. no. 1.307) as it is almost of the same size (20 cm height) and shape, but it is provided with no orifice into roof. It was discovered within the tell at Kodjadermen, Sumen area. The exhibit is adorned on the outside with incised spiral motifs^{1 1}. Another levelled bigger exhibit of the same kind was found within the Neolithical tell at Russe^{1 2}. Within the area of Cucuteni civilisation, at Costești, in the Republic of Moldavia, there was found a model sanctuary with the rectangular shaped entrance provided on the narrow side^{1 3}

The chronological classification of the model sanctuary from Sultana is rather difficult to be made as we miss the mentioned researches profiles. As regards the stratigraphical description of the settlement C. Isăcescu does not mention the thickness of the layer belonging to Gumelnița B₁ (Jilava) stage within the searched section^{1 4}, but we notice from his text that at 1.10 m depth there is the upper limit of the layer belonging to Gumelnița A₂^{1 5}. As the found pottery belonging to the cult building from Sultana shows no characteristic features for Gumelnița B₁ (Jilava) stage, the model sanctuary is classified within the fall of Gumelnița A₂ stage.

7. Since 1925 at Măgura Gumelnița, next to Oltenița town, archaeological excavations have brought to light fragments of model sanctuary pedestals provided with circular orifices^{1 6} By the tests made by B. Ionescu at Măgura Gumelnița between 1958-1970

several fragments of this kind were found (Fig. 4/3), but also fragments of miniature dwellings which were parts of storied model sanctuaries. By such a test made at the former frontier guard's station, at the depth of 1.20 m within Gumelnița A₂ layer¹⁷, there was found a fragmentary storeyed model sanctuary. The missing parts are the roof of the little dwellings on the last storey, most of pedestal and a part of the long side which could not be restored any longer. Only a side of the model sanctuary with 5 complete little dwellings superposed on the 3 levels have been preserved. Since there were several fragments of the pedestal and fragments of roofs as well from other model sanctuaries of the same type left, the exhibit could have been partially restored (Fig. 2/3; 4/1).

The storied model sanctuary consists of a pedestal and three storeys of the dwellings. The total height of the model is 28 cm; the present length is of 25 cm and the width is of 8 cm. The model is made of rough mixed paste of sand pebbles and ground shards and it is burnt to reddish-brick shade. Likewise the model sanctuary found within the *Ostrovelul* tell in the middle of the Cătălui Lake at Căscioarele¹⁸, the exhibit disclosed a t Gumelnița consists of two parts: a pedestal of 12 cm height and a three-storeyed part of little dwellings set on the pedestal. On the vertical plan projection these dwellings are of rhombic shape or of semioval and pentagonal shape with common walls and a two-sloped roof on the last level's dwellings. The dwellings are of about 7 cm height, 6 cm width and 8 cm length. Each dwelling is provided with two simple entrances without architectural elements for adornment. On the last storey the little dwellings are each supplied with two sharp protuberances on the gable over the roof which represent ritual horns not the interpretation of the roof rafters. The dwellings are set on a parallelepiped-shaped pedestal which is empty on the inside and open at the lower part, of 12 cm height, i.e. a third part of the total model's height. On both sides the pedestal is pierced with circular orifices of 2.5 cm diameter placed in a row. The orifices of one side correspond to those on the other side. At this type of sanctuary, on lateral sides there might have been a large vaulted entrance as we can see at the fragmentary pedestal disclosed within the same area at Gumelnița (Fig. no. 4/3). The circular orifices seem to have been made for lighting, ventilation or even for entrance purpose. The model sanctuary found at Măgura Gumelnița is close to the one discovered at Căscioarele and we take it as a variant of the latter according to its features, i.e. the pedestal provided with windows and lateral entrances¹⁹. As we consider all the elements of this even if they are simplified, i.e. the two-doored dwellings located on the longitudinal axis; the storeyed settlement of the dwellings; the existence of ritual horns, symbolic elements for adornment, we believe that this model is not the more representation of a dwelling but the simplified and idealized image of a ritual building of complex structure, that is a temple where the cult was celebrated.

The disclosure of the storeyed model sanctuary at Gumelnița is a proof for the fact that there were storied dwellings on there out of which some were meant to be used for rituals as they were discovered within the area of the same civilisation southwards to Danube,

at Ovciarovo, Polianița or Smjadovo²⁰ or within the area of other Eneolithic civilisations such as Parța²¹ or Brânzeni in the Republic of Moldavia²².

Should the model from Căscioarele *D-aia parte* not represent an idealized imaginary model, but a scale similar one, it meant that it should be of 10 m height at least if we calculated an average 2.5 m height for each level. Is it possible that such a monumentally construction existed? We can hypothetically believe that it did mainly if we turn our research basis elsewhere farther. At a little later age, during Obeyed interval, in Mesopotamia civil works and monumental temples occurred²³. The White Temple of 17.5 m was set on a long platform of 70 m length, 66 m width and 13 m height.

Storeyed model sanctuaries are also met within other areas of civilisation such as the model observatory-temple from Ruseștii Noi or the well-know storeyed model discovered at Rozsohuvatka. Both models were discovered within the area of Cucuteni culture in the Republic of Moldavia²⁴. Southwards to the Danube, within the area of Boian culture, in the tell at Polianița there were two models' sanctuaries discovered, out of which one is a three-storeyed model²⁵

8. Model of fragmentary storeyed sanctuary discovered at *D-aia parte* spot at Căscioarele located on the terrace part at about 80 m northwards from the known *Ostrovelul* tell in the middle of the Cătălui Lake. The model sanctuary was found in 1963 by the opportunity of one of the tests made by B. Ionescu at that place. Only four fragments of the model sanctuary were brought to the museum: a small part of the pedestal, two roof parts of two little dwellings on the upper storey which are adorned with ritual horns and a bigger fragment. The last one preserve a part of a first level dwelling, two fragmentary dwellings of the second level and a complete dwelling of the third level whose roof is supplied with two ritual horns for each gable of both entrances (Fig. 1/3a, 3b, 3/5). According to our point of view the exhibit was complete as it was discovered since the described fragments show breaches. The model is made of a well mixed paste of sand, pebbles and ground shards; it is burnt to red-brick shade and pointed in white-yellow all over. The width of the model is of 8 cm and the dimensions of a little dwelling are of 6 cm height and 5 cm width. Likewise the model of Măgura Gumelnița to which it is so similar that they can be identical, the preserved dwelling from Căscioarele model is provided with two entrances on the long axis. The chronological classification of *D-aia parte* model sanctuary lies under reserve as the excavations we made between 1991-1996 at this place could not prove a more recent Gumelnița layer than Gumelnița A₁ stage within the sectioned layers. The model sanctuary discovered at Măgura Gumelnița is assigned to Gumelnița A₂, last stage. In this case we consider that Căscioarele model cannot belong anywhere but to Gumelnița A₂ stage. It is possible that future research - that are to be done in the south-west of *D-aia Parte* spot - the same place where the model sanctuary's was found - to identify a layer with dwellings of this stage.

The introduced model dwellings let us have important information regarding typical building features, designation of the buildings as well as the relevant models in eneolithic age. Since the model dwellings render accurately at simplified scale the dwellings of eneolithic communities we may conclude that there were at least two, types of dwellings, i.e. smaller, rectangular dwellings provided with one room, one side window, and one entrance as it is represented by the model of Gumelnița A₂ stage discovered at Izvoarele; the second type is represented by the long dwellings provided with two or three rooms with two entrances placed on the long axis as they are shown by the models found in Spanțov and Vlădiceasca. It is necessary to underline that some of the building features occur both to Vlădiceasca model dwelling and to Sultana model sanctuary such as the outwards arching in the middle of longitudinal walls as well as their outwards inclination at Spanțov and Sultana models. The dwellings are adomed on the outside with outlined adorning motifs (Vlădiceasca, Spanțov) or the entire building was painted in white-yellow (Căscioarele), yellow, red or rose^{2 6}

The model dwellings were used for certain magic-religious rituals but they were not the god's or their epiphanies' houses.

We took model sanctuaries or their scale model for those miniature representations of buildings of monumental aspect with symbolic adornment. The first type is represented by the model sanctuaries found at Măgura Gumelnița, Oltenița as well as the fragmentary model from Căscioarele, *D-ai-a Parte* spot. According to our point of view they real buildings represented in an idealized simplified way. They were provided with many entrances to lure the gods and their epiphanies to go in; by the other hand they are adomed with symbols, ritual horns as signs of the divine power, or fertility.

Another type of eneolithic sanctuary is shown by the model discovered within *Malul Roșu* tell at Sultana. This one represents more realistically a certain category of one-storeyed sanctuaries which might have been provided with two inner rooms as they have entrances on both narrow sides. The numerous circular entrances are meant for gods and the ritual horns, whose existence is only supposed on gables with spiral adornment are enough proofs to certify that Gumelnița representatives were practitioners of Bull Ritual and Sun worshippers as these are the religious beliefs of cattle breeders and farmers. The model sanctuaries held an important part during the magic-religious ritual. Most of the known exhibits were found within sanctuaries. They were offerings for the worshipped gods to become their or their epiphanies' houses while the priests left offerings inside them.

All these brand-new discoveries increase the existing information's regarding the ritual things used during the magic-religious rituals by the representatives of Boian and Gumelnița civilisations they also give important data regarding some types of buildings, dwellings and sanctuaries.

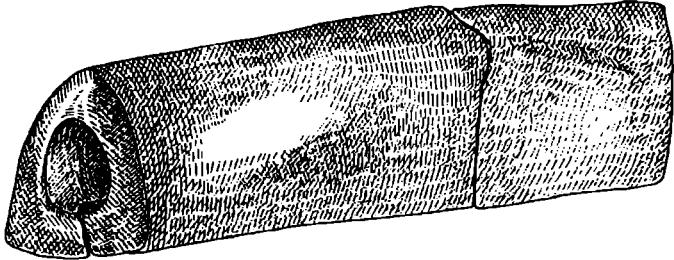
LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1: Model dwellings: 1-2 Vlădiceasca, Gumelnița A₁; 3a, 3b, Căscioarele, *D-ai a parte*, fragmentary storeyed model sanctuary.

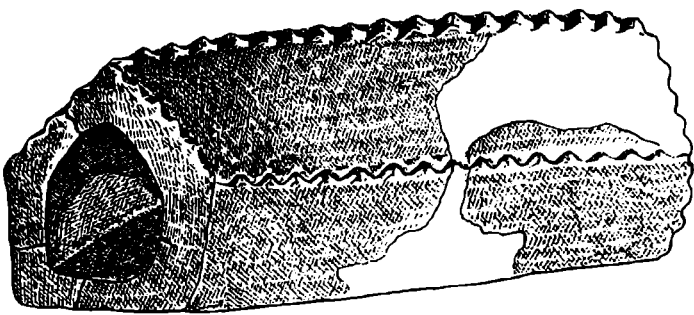
Fig. 2 Models of dwellings and sanctuaries: 1-2, Spanțov, model dwellings Spanțov stage; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, storeyed model sanctuary; 4, Sultana, *Malul Roșu*, model sanctuary.

Fig. 3. Models of dwellings: 1,3, Vlădiceasa, Gumelnița A₁ stage; 2-4, Spanțov, Spanțov stage; 6, Izvoarele, Giurgiu County, Gumelnița A₂ stage; 5, Căscioarele *D-ai a parte*, fragmentary model sanctuary, Gumelnița A₂ stage.

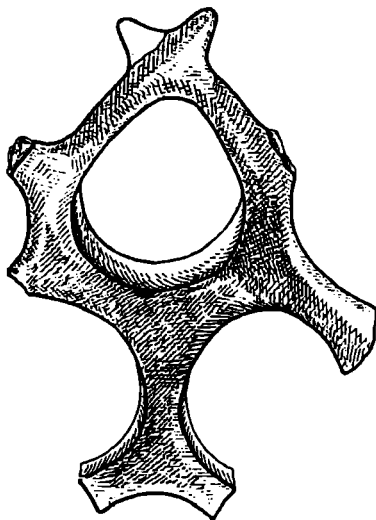
Fig. 4. Models of sanctuary: 1, Oltenița, Măgura Gumelnița, Gumelnița A₂ stage; 2, Sultana, *Malul Roșu*, Gumelnița A₂ stage; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, fragmentary model sanctuary.

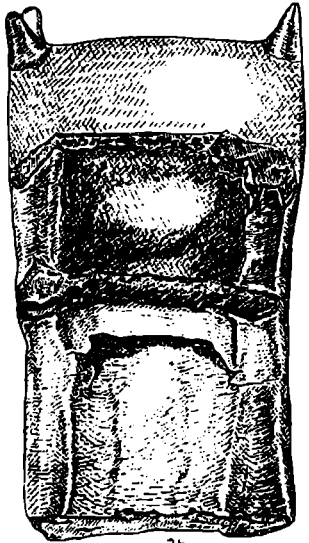
1

2

3a

3b

Fig. I Modele de locuințe: 1-2, Vlădiceasca, etapa Gumelnița A₁; 3a, 3b, Căscioarele, *D-aia parte*, model de sanctuar etajat, fragmentar.

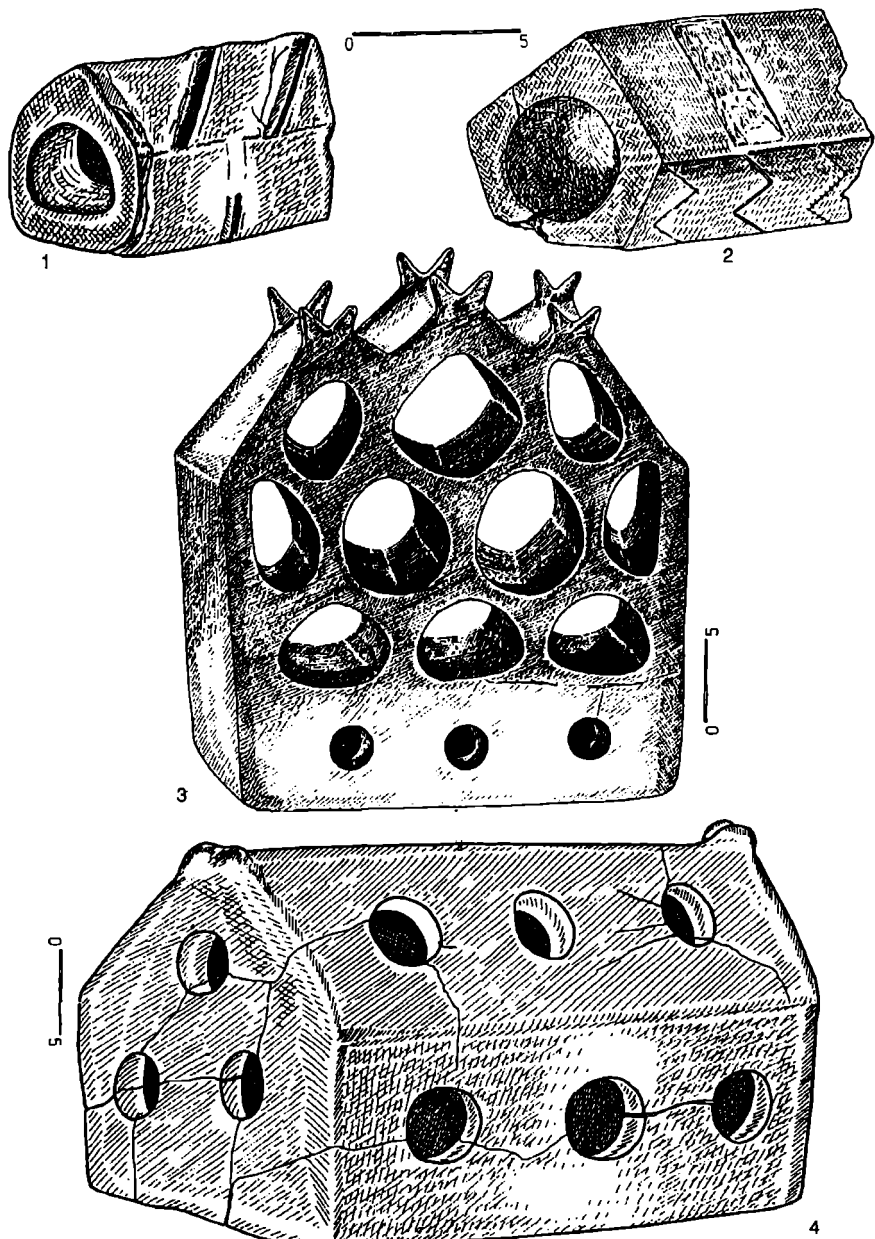

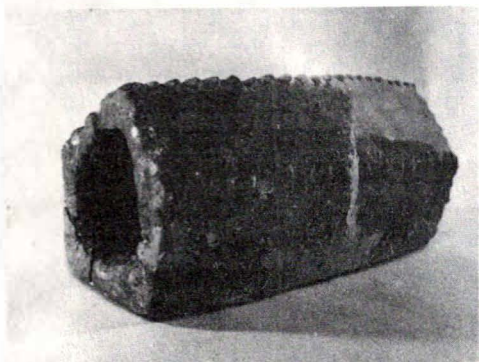
Fig. 2 Modele de locuințe și sanctuare: 1-2, Spanțov, modele de locuințe, etapa Spanțov; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, model de sanctuar etajat; 4, Sultana, *Malul Roșu*, model de sanctuar.

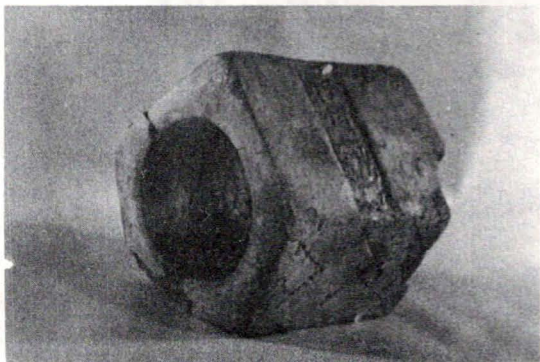
1.

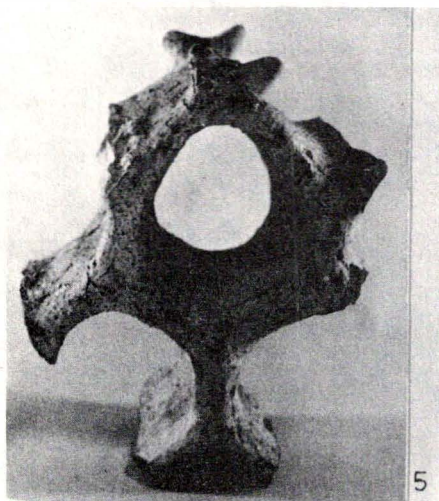
2.

3.

4.

5

6.

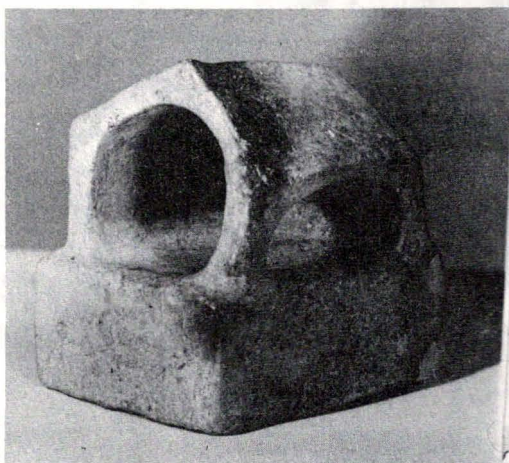

Fig. 3 Modele de locuințe: 1,3, Vlădiceasa, etapa Gumelnița A₁; 2-4, Spantov, etapa Spantov; 6, Izvoarele, jud. Giurgiu, faza Gumelnița A₂; 5, Căscioarele *D-aia parte*, model de sanctuar fragmentar, faza Gumelnița A₂

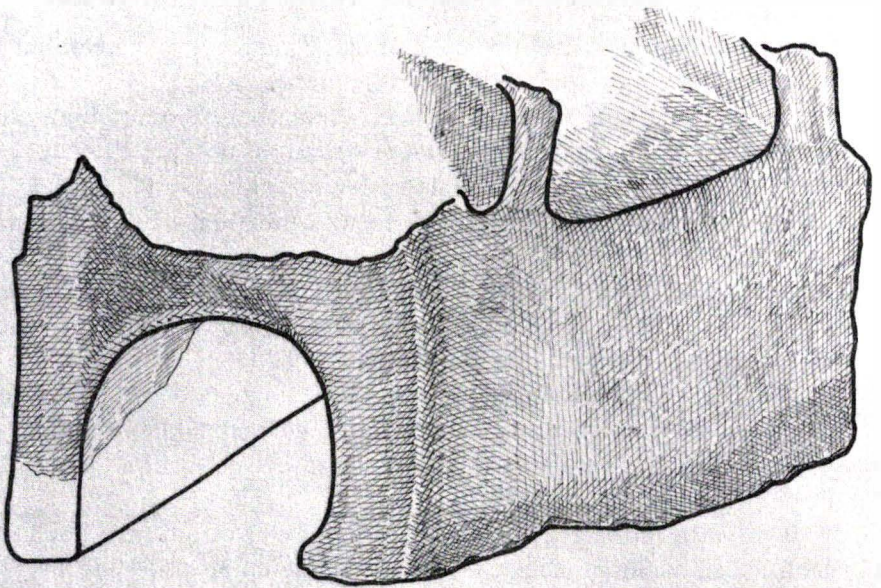
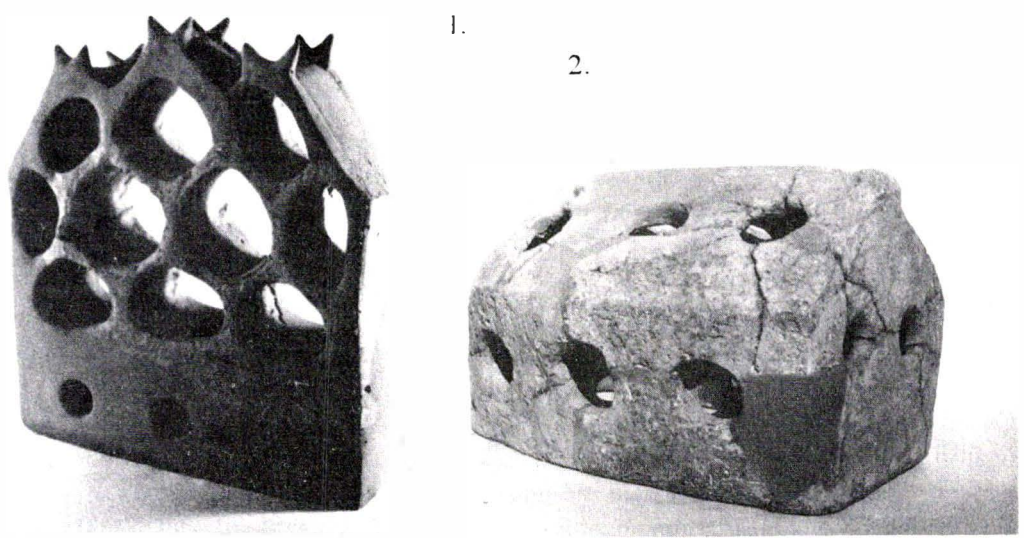

Fig. 4 Modele de sanctuar: 1, Oltenița, Măgura Gumelnița, faza Gumelnița A₂; 2, Sultana, *Malul Roșu*, faza Gumelnița A₂; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, model de sanctuar fragmentar.